

Г. Г. АЙОЛЛО.

**БОЛЬШЕВИКИ І НАЦІОНАЛЬНЕ
П И Т А Н Н Я.**

1924.
КНІВ — ПРАГА — ЛЬВІВ.

Г. Г. АЙОЛЛО.

БОЛЬШЕВИКИ І НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ.

Переклад Г. Ч. і С. Л.
З передмовою і примітками М. ГАЛАГАНА.

1924.

КИЇВ — ПРАГА — ЛЬВІВ.

Видання й наклад ЗАКОРДОННОЇ ГРУПИ У. С.-Д. Р. П.

П Е Р Е Д М О В А.

Питання, висвітленню якого призначена ця книжка, є складовою частиною ширшого питання про форми і способи урегулювання відносин між різними національностями Сходу Європи.

Від правильного й скорого розрішення національного питання у великій мірі залежить консолідація економічно-господарських відносин та вільного культурного розвитку і поступу народів, які населяють територію колишньої Російської Імперії.

Чинним фактором майже на всьому просторі тієї території є в даний момент совітська влада московських большевиків, а через це й освітлення їх обличчя та виявлення дійсної природи того фактора являється надзвичайно важною задачею, бо від тієї уяви, яку складається собі відносно того чинника, залежить тактика боротьби за національне визволення українського народу.

Правдиве виявлення природи московських большевиків та їхнього становища в національному питанні має особливо велике значіння для поневолених націй, бо якраз серед них є люде, що через незнання чи недокладну поінформованість думають, ніби-то большевики йдуть справжнім соціалістичним шляхом в розрішенні національного питання на Сході Європи.

На фоні „єдиного протинаціонального фронту“, в якому об'єднались різні московські партії, починаючи від чорносотенних і кінчаючи найлівішим крилом демократії включно аж до соціалістичних партій, большевики відрізнялись начеб то від усього цього проти-

національного московського конгломерату тією позицією, яку вони зайняли щодо права націй на самоозначення.

Переконання в тому, що большевики в противність до решти московських партій ведуть правильну національну політику та переводять в життя соціалістичний принцип визволення народів, перекинуло деяку, правда невелику, частину українців у табор „сменовеховців“.

І для цих елементів, і взагалі для всіх тих, що щиро й чесно шукають правдивих шляхів до національного й соціального визволення українського народу, ближче знайомство з теоретичними міркуваннями большевиків по національному питанню та їхньою реальною практикою в цій області представляється конче необхідним, бо це помагає дати належну оцінку московським большевикам, які тимчасом грають серйозну роль в житті народів Сходу Європи.

Цій власне цілі і має служити книжка Г. Г. Айолло.

Оброблена для цієї книжки тема була темою одного з публичних рефератів, які читав її автор перед численною українською аудиторією у Празі.

Убого й мізерно виглядала „сменовеховська“ аргументація, коли вони, як опоненти, виступали в оборону своїх патронів і вчителів.

Автор книжки є давній член Грузинської Соц.-Дем. Роб. Партії і активний працівник в її рядах; він є тепер офіційним представником Ц. К. партії в Чехословаччині.

Отже його погляд на справу національного визволення поневолених народів Сходу Європи відбиває, без сумніву, погляд на цю справу цілої Грузинської С.-Д. Р. Партії, цеб то погляд провідних кол грузинської політичної думки.

Вдовольняючи наше прохання, т. Айолло переробив свій реферат у форму окремої книжки для опублікування її українською мовою. Переконані у великій користі її для українського суспільства взагалі і українського пролетаріату зокрема, ми випускаєм цю книжку друком, висловлюючи її авторові за його працю

по складанню книжки нашу щиру товариську подяку.

Нехай її поява послужить скріпленню спільних позицій і союзницької дружби двох поневолених народів, що прагнуть визволитись із кайданів московсько-більшевицької окупації та хочуть порядкувати своїм життям по своїй волі, у своїх вільних, демократичних і незалежних державах.

М. Галаган.

Прага червень 1924 р.

БОЛЬШЕВИКИ І НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ.

Історію большевизму можна поділити на два періоди: до революції в лютому міс. 1917 р. і після неї. За першого періоду — до революції в лютому — большевизм був однією з двох фракцій єдиної Р. С. Д. Р. П., був її „лівим” крилом і опірався на програму цієї партії, основні постулати й домагання якої були вироблені свого часу при найблизчій участі Леніна.

Большевизм був однією з соціалдемократичних течій, яка рішуче і твердо визнавала необхідність здійснення повного й послідовного демократизму в умовах капіталістичного ладу для успішної боротьби за соціалізм.

За другого періоду — після революції в лютому — большевизм рішуче розірвав з демократичним соціалізмом та став на точку погляду комунізму. Він категорично відкидає вже боротьбу за мінімум і закликає змагатись впрост за максимум. Через це большевизм хапливо почав теоретично обґрунтовувати свою нову тактику і, користуючись фразеологією марксизму, витворив теорію, яка обернула навиворот усі основи наукового соціалізму, одкинула як непотрібний забобон демократизм та почала доводити можливість і доцільність будування вищого устрою життя, не числячись із його об'єктивними й суб'єктивними передумовами.

Вищий суддя — саме життя показало, яким безґрунтовним є большевизм комуністичного відтінку

І який він безпорадний у своїй позитивній діяльності. Змушений руйнувати базу соціалізму — велике капіталістичне і взагалі народне господарство, — большевизм побачив, що „нова“ громадська організація, яку він утворив, висить у повітрі і тримається виключно через примус та голе насильство.

І ось тоді починаються найсміливіші скоки та карколомні сальто-мортале, аби якось то утриматись до... того часу, коли в передових західно-європейських країнах вибухне соціальна революція, котра прийде на помін „комуністичному оазису“, виведе його із сліпого куту та допоможе московським комуністам переможно, „на всіх парах“ йти в напрямі до здійснення соціалізму. Большевики розпалювали в масах віру в те, що вони, подібно до сина Тараса Бульби — Остапа, почують грізну відповідь батька — світового пролетаріату, — який одгукнеться на всі їх муки і страждання. Але большевики забули, що Остапа було катовано, та й сам Тарас також не уникнув сумної долі. Найбільшою перешкодою якраз для самої ж соціальної революції являється большевизм, бо його практика викликає на Заході найлютішу реакцію. Ця ж остання, в свою чергу, кладе своє тавро на большевизм, так що він міцно зв'язується з усім тим, що протирічить інтересам робітничої класи, а тим самим і демократії.

Двоїстість большевизму кладе свою печатку на всі питання, які він розробляє. Перший період свого розвитку він сам вважає за підготовчий до тих позицій, які він висунув у середині 1917 р., а особливо після жовтневого перевороту. Доводиться перевіряти, оскільки, так би мовити, демократичний большевизм відповідає большевизму комуністичному і чи правда, що комуністичний большевизм перетравив і виявив у більш досконалій формі те, що за свого „юнацького“ віку він уважав за елементарне й загально обов'язкове.

Так нам і доведеться зробити при обміркуванні відношення большевиків до національного питання.

Програма Р. С. Д. Р. П., ухвалена другим зїздом партії у 1903 р., містила в собі § 9, який коротко

говорив про право кожної нації на самоозначення. При попередньому обміркуванні проєкту програми, Г. В. Плеханов обороняв це право в таких виразах:

— Це домагання, необовязкове для буржуазних демократів навіть у теорії, є обовязковим для нас, соціал-демократів. Коли б ми про нього забули, або не відважились його висунути, боячись зачепити національні забобони наших сучасників великоросійського племені, то ганебною брехнею в наших устах звучало б бойове гасло міжнародньої соціал-демократії: „пролетарії всіх країн єднайтеся“! („Заря“ 1902 р. ст. 38). *)

З цією обороною цілковито згоджувались також і більшовики, а зокрема Н. Ленін, який не раз покликувався на Плеханова, полемізуючи з меншевиками — ліквідаторами, українськими соціал-демократами, Р. Люксембург та ин. З Плехановим не розходились також і майбутні меншовики — Мартов, Аксельрод, Джорданія. Вищенаведена його теза уважалась за цілком правдиву і не підлягаючу жадному сумніву. **)

Тепер корисним буде приглянутись уважно до пояснень покійного Г. В. Плеханова. Про що він говорить? Про домагання права для націй на самоозначення. Чи це домагання може бути здійснене за демократичного ладу, ц. б. за ладу, який не негує капіталізму, чи тільки за соціалістичного ладу? Розуміється, за демократичного ладу, бо ж Плеханов підкреслює, що це домагання, „необовязкове для буржуазних демократів навіть у теорії“, обовязкове для соціал-

---

*) Закід у „ганебній брехні“ ми з повним правом робимо теперішнім російським с. д. — меншевикам, в роді Дана, Абрамовича та ин., які відмовляють українській нації не тільки права на самоозначення, але навіть права на існування, як це було на конгресі Соц. Інтернаціоналу в Гамбурзі. М. Г.

**) На практиці, однак, всі російські соціалісти, в тому числі російські більшовики і меншовики, в національному питанні виявили себе звичайними великодержавницькими патріотами і противниками національного самоозначення українського та ин. народів, що виходили в склад колишньої Російської Імперії. М. Г.

демократів. Коли б це домзання було не демократичним, а соціалістичним, то було б смішним говорити про обовязковість чи необовязковість його в теорії чи на практиці для буржуазних елементів, які одверто й прямо ворожі соціалізмові.

На думку соціал-демократів, соціалізм здійснюється через демократію. Але щож иншого (це дуже добре вияснює Каутський) уявляє собою боротьба за демократію, як не боротьбу за право на самоозначення народів? Та й чи можлива інтернаціональна демократія, коли не стане реальною дійсністю самоозначення не тільки того народу, до якого ти сам належиш, але й усіх інших народів в однаковій мірі? *)

Буржуазні демократи потроху відступають од демократизму. Зріст свідомости пролетаріату, здобуття соціалізмом симпатій для себе з боку широких верств трудящих, ц. б. переважаючої більшости народу, примушує буржуазних демократів одмовлятись од принципів більшости та опіратись на меншість, але добре озброєну меншість. Звідси очевидно — необхідний висновок, що сучасними носіями справжнього, непідфарбованого, на всю широчінь розгорнутого демократизму можуть бути виключно соціалісти. Їм нема чого боятись більшости, бо їхній ідеал є в повній гармонії зо стремліннями сучасних народів.

Большевики цілком не розходились з іншими соціалістами в розумінні демократичного значіння принципу самоозначення.

Літом 1913 р. у Галичині відбулась т. зв. серпнева нарада большевиків, яка винесла резолюцію по національному питанню; ця резолюція стала для них керуючою інструкцією і її було популяризовано в численній кількості статей та заміток. У повній згоді з Г. В. Плехановим і з програмою Р. С.-Д. Р. П. резолюція, торкаючись спеціально права „на самоозначення націй, гнічених царською монархією“, формулює його як право „на відділення та створення самостійної держави“. Резолюція констатує, що „с.-д. партія

---

*) К. Каутський. Визволення націй.

безумовно повинна обстоювати це право". А далі вказує: „цього вимагають як основні принципи міжнародної демократії взагалі, так і особливо нечуване національне пригнічення більшості населення Росії царською монархією, котра уявляє собою найбільш реакційний і варварський устрій у порівнанні з сусідніми державами Європи й Азії“.

Мало того:

„Цього вимагає, далі, справа свободи самого великоросійського населення, котре нездільне буде створити демократичну державу, як що з нього не буде витравлено чорносотенного великоросійського націоналізму, підтримуваного традицією цілого ряду кривавих придушень національних рухів і виховуваного систематично не тільки царською монархією та всіма реакційними партіями, але й великоросійським буржуазним лібералізмом, який підлабузнювався до монархії, особливо в добі контр-революції“.

Але негайно вслід за прекрасними словами про основні принципи міжнародної демократії, про пригнічення, про утиски, про варварський устрій, про справу свободи великоросійського населення, йде міркування про те, що „питання про право нації на самоозначення (пояснення резолюції, ц. б. „забезпечення державною конституцією цілком вільного й демократичного способу вирішення питання про відділення“) неможна плутати з питанням про доцільність одділення тої чи іншої нації. Це останнє питання с.-д. партія мусить у кожному окремому випадкові вирішувати цілком самостійно з точки погляду інтересів усього суспільного розвитку та інтересів класової боротьби за соціалізм“.

Цією „поправкою“ большевики виявили логічну непослдовність та разом з тим і своє великодержавницьке єство, яке вони перед тим ховали. Вони, правда, мають на увазі, що поміщики, поли та буржуазія пригнічених націй часто прикривають „націоналістичними гаслами стремління розділити робітників та ошукати їх, укладаючи за їх стиною угоди з поміщиками та буржуазією пануючої нації на шкоду трудящих мас усіх націй“. Але й сліпому видно, що „обережність“

ликом шита. Буржуазія пригнічених націй, коли і буде укласти угоди з буржуазією пануючої нації, то менше всього буде прикриватись лозунгом державного відокремлення. Навпаки, будучи завше слабшою за пануючу буржуазію, вона з радістю вживе сили, яка мається у тої, щоб здушити робітників. Після відокремлення пригнічена буржуазія, опиниться віч-на-віч з молодією нацією, котра, між иншим, обіпреться на міжнародне співчуття демократії і „укладені угоди” щодо „одурачення” та „розподілу” буде досить тяжко реалізувати. Як що виявляється, що пригнічена буржуазія примушена укласти угоди, то це означає, що „самоозначення” протирічить її корінним класовим інтересам; вона тоді скрізь почне протиділати відокремленню. Інша справа, коли буржуазія даної національності справді пригнічується; коли пануюча буржуазія через свого наймита державу закриває їй доступ до ринку, не допускає відкриття або розширення продукції; всіма засобами протегує свої товари. Тоді пригнічена буржуазія, у боротьбі з цими „пригнічуючими” явищами прийде до думки про бажаність власної держави, на жадні угоди не піде і піддержити принцип права націй на самоозначення. Пригнічена буржуазія знайде для своїх цілів ідеологів— буржуазних демократів, для котрих, висловлюючись словами Плеханова, „домагання самоозначення не обовязкове навіть у теорії”, але котрі будуть йому при певних обставинах сприяти і співчувати на практиці. І хіба може бути якийсь сумнів відносно того, що повинні в цім випадку зробити соціал-демократи, для котрих „це домагання” обовязкове?

Право на відокремлення, кажуть большевики, не дозволено плутати з доцільністю відокремлення. Тут ми маємо кольосальну плутанину. Питання про відокремлення є питання внутрішньо-національне. Всяке зазіхання держави національностей (а тільки в державах національностей і може таке право бути оговорене в конституції) втручатись у внутрішню національну сферу потрібно розглядати, як примус і насильство. Соц.-демократія пануючої нації повинна всіма силами

цьому протиділати, хоч би вона й сама була згідна, що „суспільний розвій“ та інтереси класової боротьби за соціалізм вимагають не відокремлення, а перебування тієї нації, яка самоозначається, в одній з пануючою нацією державі. Або доцільність диктує боротьбу проти права на самоозначення, або нація самоозначається „цілком вільним і демократичним способом“, і на випадок прийняття данною нацією рішення про відокремлення відповідно міняється соціалістична тактика. Коли нація самоозначається, с.-д.-ія не може, не потураючи великодержавницьким настроям, відкинути фактично право на самоозначення, посилячись на „доцільність“. Рішати питання про доцільність в кожному окремому випадку цілком самостійно, це значить не більше і не менше, як іти всупереч засадам демократії і соціалізму. Народ тільки тоді йде на самоозначення, коли він бачить у цьому високу доцільність, і не було ще прикладу, щоб нації недоцільно відокремлювались, або щоб відокремлення протирічило суспільному розвитку та інтересам класової боротьби за соціалізм. Таким чином большевики вже в 1913 р. пропонували шляхетне домагання права націй на самоозначення в чудернацькій, езуїтській оболонці.

Тієюж самою тенденцією віє й від засад резолюції, які торкаються розрішення національного питання в загальній формі. Оскільки взагалі можливий національний мир в капіталістичному суспільстві, говориться в першій точці резолюції, —

„в суспільстві, ґрунтованім на експлуатації, грізні та наживі, остільки це можливо лише при послідовнім, до кінця демократичнім, республіканським устрої держави, який забезпечує повну рівноправність всіх націй і мов, відсутність обов'язкової державної мови, при забезпеченню населенню шкіл з навчанням на всіх місцевих мовах і при включенню в конституцію засадничого закону, який проголошує недійсними які б то не було привілеї одної з націй і які б то не було порушення прав національних меншостей. Особливо необхідна при цьому зсьому широка обласна автономія та цілком демократичне місцеве самоуправу-

вання з опієдїленням меж автономних і самсурядуючих областей на пїдставі оцїнки самим мїсцевим населенням господарських і побутових умов, національного складу населення і т. д.”.

Попробуймо-ж прикласти слова до фактів, до конкретних умов. Візьмїм питання про школи. Очевидно, большевики не припускали, що в одній будуть навчати на всіх мїсцевих мовах. Це була б занадто явна нїсенитниця. Можливо, вони б „забезпечили” кожній мїсцевій національностї окрему школу, де б навчання провадилось би на її мові. І „забезпечення” давала б держава, котра стало памятала б про засадничий констїтуційний закон, який оголосив недїйсними привїлеї одної з націй і порушення прав національних меншностей. Але де гарантія, що держава навіть найдемократичнїша, навіть з найширшим обласним самоурядуванєм завше і скрізь, особливо в такій рїжноманїтній і рїжномовній країні, як Російська Імперія, дійсно забезпечила б національностям рїдну школу? В державі національностей таких гарантій нема. Постійно чулись би нарікання на прихильнїсь до одних, на неуважнїсь до других. Сварок і суперечок нїхто і нїяким способом не припинив би.

Через те практика винайшла пропозицію, яка стала засадничою у домаганні так званої „культурно-національної автономії”: справа шкільна, як і взагалї всі культурно-просвітні акції передаються до рук національностей. Останні набирають прав юридичної особи, одержують в своє розпорядження пропорційно припадаючу на їх долю частину загально-державного бюджету і окрім того внутрі себе мають право примусових збірок на поширення й розвиток культурних акцій. Такий спосіб в середині єдиної держави, в межах капіталїзму найбільш забезпечує інтереси національностей головнo інтереси культурно-освітні.

Але большевики культурно-національну автономію підозрівали в „утопїчнїм націоналїзмі”. Вони вважали передачу шкільної справи і взагалї справ національної культури з рук держави до рук окремих націй за дрібно буржуазний, мїщанський шовїнізм: добачали в

цьому розмежування націй, тоді як, мовляв, правдиві марксистки прямуєть зблизити і злити їх. Вся большевицька література монотонно твердила про необхідність, про задачу робітничої класи зблизити і злити нації. Зблизити нації цілком можливо, і до того ж не тільки сумежні. Англійська нація може бути зближена з японською. Але „злити“ нації -- це така утопія, про котру серйозно навіть і говорити не можна. Національно-культурна автономія дає якраз широкий простор для зближення націй через те, що вона локалізує, повторюємо, в межах єдиної держави самий небезпечний момент: боротьбу національностей між собою на ґрунті культурних обмежень. Вона знищує ці обмеження через те, що кожна національність може в кожний момент виступити, як юридична особа, перед державою на захист своїх навіть найменших прав. Претензія пред'являється до тої нації, член якої порушив, чи поспробував обмежити права представників другої національності.

В свій час мало хто сумнівався в революційности большевиків. Їх груба лайка на адресу всякого инако-віруючого пояснювалась гостротою питання і темпераментністю большевиків. Але тепер після приходу большевиків до влади і сумного досвіду їх діяльности мимохіть приходять на думку, що люде, щедро наділивши своїх противників почесним титулом льокаїв і „прихлебателей“ буржуазії, самі були вже перед вісною наскрізь просякнені найправдивішим націоналізмом гнобителів. Заклик до „зближення“ являвся тільки декорумом, за котрим ховались стремління всіх великодержавників асімілювати і „злити“ національності.

Із завдання „злити“ всі національності логічно випливало неґативне відношення большевиків до окремих національних організацій пролетаріату, як політичних, професійних, кооперативних, так і просвітних. Резолюція, яку ми розглядаємо, так формулює це неґативне відношення:

„Тільки... злиття в єдиних організаціях робітників різних національностей дає можливість пролетаріату вести переможну боротьбу проти міжнародного

капіталу і реакції, рівнож як і проти проповіді та стремління поміщиків, попів і буржуазних націоналістів всіх націй, котрі проводять свої антипролетарські стремління під прапором „національної культури“. Всесвітній робітничий рух створює і з кожним днем все більше розвиває інтернаціональну (міжнародню) культуру пролетаріату“.

Лишимо на боці міжнародню культуру пролетаріату, що „з кожним днем все більше розвивається“; звернемо увагу читача на те, що в світовому міжнародньому масштабі злиття робітників в єдиних організаціях просто фізично є неможливим. Але припустимо, хоч у нас немає в цім певности, що большевики ніколи і не думали про подібну нісенитницю; що вони чудово розуміли, що принаймні в різних країнах і державах пролетаріат окремо організується, гуртується, має окрему програму (мінімум) і самостійну тактику; що вищенаведений уступ резолюції відноситься до Росії і до її ріжнонаціонального пролетаріату. Чи вірно, що тут всякі окремі національні організації гальмують боротьбу пролетаріату? В корні не вірно... Навпаки єдина організація включає групи робітників, які один одного не розуміють, у них панує одна мова, — державна, — вони задушують своїм централізмом всяку вільну волю пролетарів — меншостей, навязують їм своє розуміння партійної, професійної і всякої іншої праці, розуміння, котре може бути доцільне для соціалістів пануючої нації, але не до прийняття для соціалістів пригнічених націй.

І самим кращим доказом нашого погляду може служити той характеристичний факт, що большевики, які гаряче пропагували злиття робітників в єдиних організаціях, ширили свої погляди виключно на російській мові, нею ж говорили на мітінгах. Та, здається, ні один з „кращих“ творів Леніна до 1917 р. не перекладався на місцеві мови (в Росії). Коли були винятки, то вони були неспіливими подачками, цілком непомітними для пролетаріату данної нації. Це були винятки, які лише підтвержували правило.

Ми торкнулися лише шкільної справи та органі-

згції пролетаріату; не розглядали ні питання про державну мову, ні природи сучасного навіть самого розвиненого демократично-республіканського устрою держави, ні життєздатности „засадиного конституційного закону“, який унеможлиблює привілеї і не допускає порушення прав меншостей, і... доводиться зробити висновки, що керуючі інструкції розроблялись більшовиками при повному нерозумінні суті національного питання. Революційна фразеологія здавалась їм висгарчаючою для того, щоб вести за собою націоналісти.

II.

Резолюція „серпневої наради“, яку ми розглянули, закликала Центральний Комітет, партійну пресу і місцеві організації по можливості подробище освітлювати (в брошурах, дискусіях і т. д.) національне питання. Його освітлювали і... освітили. Більшевики старались „сприяти“ перемелюванню національних ріжниць. Ленін у „критичних замітках до національного питання“, надрукованих в 1913 р. в „Просвещенії“, виходить з двох історичних тенденцій, котрі неначеб то тільки і знає капіталізм в процесі свого розвитку. Перша: „пробудження національного життя і національних рухів, боротьба проти всякого національного гніту, створення національних держав“, і друга „розвиток і почастішання всяких зносин межі націями, нищення національних перегородок, створення інтернаціональної єдності капіталу, економічного життя взагалі, політики, науки і т. д.“. В цих тенденціях Ленін добачає не більше і не менше, як „світовий закон капіталізму“, при чім перша „домінує на початку його розвитку, а друга характеризує зрілий капіталізм, що йде вже до свого перетворення в соціалістичне суспільство“. Покликаючись на Сполучені Штати Америки майбутній пророк „комунізму“ помічає в процесі асиміляції націй, який йде в „кожному величезному місті і фабричному містечку“, величезний історичний поступ, котрий руйнує національну зашкаруб-

леність ріжнومانітних медвежих кутків — „особливо у відсталих країнах, подібних до Росії”.

Надзвичайний примітивізм цих поглядів, їх категоричність, доцільність „світових законів” дали себе знати і ще більше закріплювались у большевизмі, коли спалахнула війна 1914 р.

Большевики в „Vorbote” (квітень 1916 р.) помістили тези про соціалістичну революцію і про право націй на самоозначення. Тези страждають перш за все внутрішнім протиріччям; досить великі логічні хиби поханцем залатуються клаптями, які випадково попадали п'д руку. Так, наприклад, самоозначення націй означає „виключне право на незалежність у політичній розумінні, на свободне політичне відокремлення пригніченої нації”. А в чім це право конкретно виявляється? „В повній свободі агітації за відділення та вирішення питання про відокремлення через референдум тієї нації, яка відділяється”. Можна було б, правда, трохи заперечити це, бо ні одна держава не лишиться спокійним глядачем агітації (повної!) за відділення. Такій агітації вона теж свободіно протиставить свою агітацію за перебування в її складі. І коли держава велика й богата, а нація, яка відділяється, слаба й бідна, то можливо, що гнобителям удасться „переконати” підкупом, обіцянкою вигід, иноді страхом тих, які відділяються. Пригадаймо історію одного вільного референдуму, переведеного австрійцями в об'єднаній Італії, коли урядовці, які стояли при урнах, на наївне запитання, чи можна голосувати проти Австрії, надзвичайно ввічливо відповідали:

— Голосувати можна, але чи залишиться голова на ваших плечах, за це ми, на жаль, поручитись не можемо.

Але припустимо, що наші побоювання даремні. Нація скористувалась без перепон своїм правом на відділення. За нею потягнулись інші нації. Значить, замість однієї повстало декілька держав? Сталося дроблення? Ні, відповідають тези:

„Це домагання зовсім не рівнозначне домаганню відділення. дроблення, творення дрібних держав. Воно

означає лише послідовний вираз боротьби проти всякого національного гніту. Чим ближчим є демократичний устрій держави до повної волі на відділення, тим рідші й слабші будуть на практиці стремління до відділення, бо вигода великих держав, і з погляду економічного прогресу, і з погляду інтересів маси безперечні, при чому вони всі ростуть поруч з ростом капіталізму”.

Як кваліфікувати отаку розумову еквілібристику? Виходить, що домагання відділення не є домаганням відділення. А потім: раз інтереси мас зв'язані з великими державами, то найменше стремління до самоозначення — цеб-то до відділення, цеб-то до утворення самостійної держави - судеречить зросту капіталізму і є глибоко реакційним.

Большевики 1916 р. заплутались в демократії і соціалізмові. Тези починаються з того твердження, що на черзі дня в Західній Європі і Спол. Державах Америки стоїть експропріяція буржуазії. Віра в соціалістичну революцію була така велика, що большевики її чекали від усякого більшого страйку, вуличної демонстрації, голодного бунту, військового повстання, колючиняльного бунту, першої - ліпшої політичної кризи, або в зв'язку з референдумом з приводу відокремлення пригніченої нації. Іншими словами: їм потрібен був привід, щоб запалити полум'я соціалістичного перевороту. Їм необхідний побідоносний соціалізм через те, що вже під час вироблення тез 1916 р. вони не покладали особливих надій на демократію. Побідоносний соціалізм здійснить повну демократію, переведе рівноправність і самоозначення націй. Правда большевики підкреслюють, що „як неможливий побідоносний соціалізм, який не здійснює повної демократії, так не зможе підготувитись і пролетаріят до перемоги над буржуазією, коли він не веде всесторонньої, послідовної і революційної боротьби за соціал'зм“, але це речення — данина большевиків марксівській догмі. Це потрібно було сказати, щоб їм не витикали у вічі баламуцтва, блянкізму й утопійности. Одначе, коли побідоносному соціалізмові кінець кінців доведеться здійсню-

ти повну демократію, то неминучим стане захват влади, диктатура пролетаріату. Знаменито! З усією силою назираючи на відоме місце в Марксовій критиці Готської програми: „між капіталістичним і комуністичним суспільством лежить період революційного перетворення першого в друге“, при чім „йому відповідає і політичний перехідний період, державою якого не може бути ніщо інше, окрім як революційна диктатура пролетаріату“, большеви́ли замовчують, що творцям наукового соціалізму і на думку не спадало припускати, що на цей перехідний політичний період державна влада зосереджена буде в руках пролетаріату, який є незначним чисельно і складає зникаючу меншість населення. Менше всього вони думали, що революційна диктатура пролетаріату, який здійснює повну демократію, цеб-то найдосконалішу волю і народоправство, виродиться в деспотизм.

Большевики, „передчуваючи“ соціалістичний переворот, означають в тезах завдання пролетаріату в перехідний політичний період щодо самоозначення націй у країнах трьох типів.

По перше, в передових капіталістичних країнах, де буржуазно-поступові національні рухи вже давно закінчені, робітнича кляса пануючих націй добивається повного відірвання пригнічених націй, їх відділення від гнобителів.

По друге, Схід Європи, Австрія, Балкани і особливо Росія. Тут провадиться особливо завзята національна боротьба, а в XIX столітті тут розвинулись буржуазно-демократичні національні рухи. „Завдання пролетаріату цих країн, як в справі довершення їх буржуазно-демократичного перетворення, так і в справі помочи соціалістичній революції інших країн не можуть бути виконані без обстоювання права націй на самоозначення. Особливо тяжке й особливо важне тут завдання: злити клясову боротьбу робітників пануючих і робітників пригнічених націй“.

Нарешті, по - третє, напівколоніальні країни, як Китай, Персія, Туреччина і всі колонії. Тут буржуазно-демократичні рухи почасти ледве починаються,

по-части далеко ще не закінчені. От тут перед соціалістами, згідно з тезами, стоїть ряд завдань: домагатись безумовного, без викупу, визволення колоній та підтримувати „найрішучим способом найбільш революційні елементи визвольних буржуазно-демократичних рухів, допомогати їх повстанню, а при нагоді і їх революційній війні проти гноблячих їх імперіалістичних держав”.

Большевики дають вказівки соціалістам всіх країн, як діяти; відкривають перед ними величезні революційні перспективи і ні на один мент не задумуються над тим, що всі їхні поділи на „типи країн” та приписи обіжниками є мари хорої голови. Яка самопевність в непогрішимості своїх пророкувань, яка імперативність у вказуванні „обовязків” соціалістів! „Соціалізм і демократія домагаються права націй на самоозначення”. „Пролетаріят не може боротися проти насильного удержування пригнічених націй в межах данної держави”, він повинен вимагати „свободи політичного відділення колоній і націй”, які пригнічуються „його нацією”; в противнім разі інтернаціоналізм його „залишається порожнім і словесним” і „чі довірря, ні клясова солідарність між робітниками пригніченої і гноблячої нації неможливі”. Все це та багато иншого нудно повторюють Ленінці і К-о. Поруч з цими для них „істинами” провадиться запекла кампанія проти ідеї „захисту батьківщини”, котра є неминучим наслідком ідеї „права націй на самоозначення”. А поруч з цим якась маніякальна упевненість, що соціалізм і демократія в особі большевиків найдуть найліпших і точних виконавців. Вони не бояться влади, вони її жадають. Здобувши ж владу, вони всьому світові покажуть зразок...

Швидко казка кажеться, та не швидко діло робиться — добродушно посміхались противники Леніна над гуртком твердокаменних большевиків, які міцно засіли в швейцарській фортеці.

Аж ось... сталося чудо... На сході Європи рівно через рік опісля опублікування післявоєнних тез, царат з швидк'стю блискавки згинув і почалась довго-

жданна революція. Большевики певно самі не думали й не гадали мати такий добре підготований ґрунт для пропаганди своїх ідей. На початку російської революції вони поділяли разом з усіма іншими соціалістами той погляд, що після того, як упав царат, не можна відразу здійснювати соціалістичний переворот. Для цього не було ані об'єктивних, ані суб'єктивних передумов. В Росії потрібно було довершити буржуазно демократичні перетворення, а в першу чергу „право нація на самоозначення“. Дуже показна і цікава резолюція по національному питанню прийнята всеросійською конференцією большевиків, яка відбулась 24-29 серпня 1917 року. Вона збудована, майже переписана, по шаблону резолюції серпневої наради 1913 р. Тези 1916 року відбилися на ній тим, що у вступі, означаючи політику національного гніту, як спадщину самодержавія і монархії, які піддержувались поміщиками, капіталістами і дрібною буржуазією в інтересах зхорони їх класових привілеїв та розєднання робітників різних народностей, большевики добавили:

„Сучасний імперіалізм, усилиючи стремління до підпорядкування слабих народів, являється новим фактором загострення національного гніту“. Відгуком подій 1917 р. являється в цій резолюції зазначення того, що конфлікт між Фінляндією і російським тимчасовим урядом, як наслідок заперечення її права на вільне відділення, веде до прямого продовження політики царату. Але вслід за цим зазначенням резолюція закликає не плутати права на відділення з питанням про доцільність такого відділення. Повторюється стара історія з протиріччями.

Большевики ще не поплили по течії стихії і говорили про речі, здавалось, вислівно й зрозуміло.

Їх позиція у фінляндському питанні була цілком правильною. „Договорюватись можуть тільки рівні. Щоб договір справді був договором, а не словесним прикриттям підлеглости, для цього необхідна дійсна рівність обох сторін, себ то, щоб і Росія мала право не згоджуватись, і Фінляндія“.

Потім, після фінляндського, звертає на себе ува-

гу українське питання. З приводу заборони Керенським „в зв'язку з військовими обставинами“ другого українського військового з'їзду Ленін написав статтю: „Недемократично, громадянине Керенський!“ В ній він нагадує слова Герцена, що коли глянеш на „художества“ пануючих класів у Росії, то стає соромно признавати себе росіянином. Сказані тоді, коли „Росія стогнала під ярмом кріпацтва, коли батіг і палиця панували над нашою країною“, ці гірки слова Герцена мимоволі прсягаються на язик Леніна тепер, „коли в імені Росії говорять Керенські і Львови“. Він питає: чи допускає гідність навіть не соціалізму, а просто демократизму таке зневаження пригнічених національностей? Де є межа „жартам“ Керенського? Чи одобрює партія соціалістів революціонерів заборону українського з'їзду?

Червневий універсал Української Центральної Ради, який проголошував, що не відділяючись від Росії — хай український народ на своїй землі розпоряджається своїм життям, викликає у Леніна гарячі репліки:

„Жаде демократ, не кажучи вже про соціаліста, не відважиться не признати найповнішої законності українських домагань... безумовне признання цього (на відділення) права єдно лише і дасть можливість агітувати за вільний союз українців і великоросів, за добровільне зєднання в одну державу двох народів... може розірвати... без вороття і до кінця з проклятим царським минулим, котре все зробило для взаємного відчуження народів так близьких і по мові, і по місцю життя, і по характеру, і по історії. Проклятий царат зробив великоросів катями українського народу, всіляко пестував у нього ненависть“...

Довідавшись, що українці домагались: 1) щоб тимчасовий уряд окремим актом проголосив, що він не проти права українського народу на автономію; 2) що Україна обирає одного заступника в центральний російський уряд і 3) на Україні повинен бути один відпоручник центрального російського уряду

знов же обраний місцевим населенням *), — Ленін відмовлення з боку тимчасового уряду цих найскромніших домагань назвав з властивою йому різкістю „нечуваною безсоромністю, дикою нахабністю контрреволюціонерів, дійсним проявленням політики великоросійського держиморди“.

В багатьох випадках, стоячи прямо на протилежній більшовикам точці погляду, поступові і революційні політичні партії числених „російських“ національностей, уважно прислухаючись до всіх поглядів, співчували більшевицькій постановці питання. Вона здавалась їм у високій мірі чесною, широкою й послідовною, цілком покривалась з їх власними настроями. Велику роль при цьому відіграли органи кадетської партії, котрі, як „Реч“, скаженно нападались, наприклад, на українців і оцінювали їх вчинок, як „прямий злочин проти закону, котрий викликає необхідність негайного примінення до них суворих законних кар“. Позиція „Речі“ підсилювала більшовиків в очах національностей. Але останні проморгани одну обставину, котра повинна була б змусити їх не вірити солов'ячим промовам лєнінців.

Слідом за справедливим обуренням на великодержавних „держиморд“ Ленін обережно вкладає лєкониичне речення:

Ми не прихильники дрібних держав.

Ми вже знаємо, чому Ленін не є прихильник дрібних держав: тези 1916 року заявляють з приводу цього цілком певно: „вигоди великих держав“ для

---

*) Формуловка домагань України взята із творів Лєніна т. XIX-ст. 223. Прим. автора.

У меморандумі, який делегація Української Центральної Ради подала тимчасовому урядові та раді робітничих і солдатських депутатів у Петербурзі, ці домагання були сформульовані трохи инакше, а власне Центр. Рада жадала: 1) щоб тимчасовий уряд у тому чи нишому акті виявив своє позитивне відношення до домагання автономії України; 2) щоб при тимчасовому уряді призначено було особливого Комісара по справах України; 3) щоб на Україні також призначено було особливого Краєвого Комісара з Краєвою Радою при ньому. М. Г.

мас „безперечні“. В той же час він буквально кричить про відділення, але зараз же висловлює певність, що „чим ближче демократичний устрій до повної волі відділення, тим рідші і слабші будуть на практиці“ стремління до нього. В статті „Докерегляду партійної програми“, написаній для надзвичайного з'їзду його партії, який мав одбутись 17 травня 1917 р. Ленін одверто вже говорить:

— Ми зі свого боку, зовсім відділення не хочемо.

Там же він пише:

„Відріжняючись од буржуазних демократів, ми ставимо не братерство народів, а братерство робітників усіх народностей“.

І пам'ять уже підказує цитату, котра стає зрозумілою після заперечення братерства народів. Надрукована в ч. 1 закордонного „Соціал-демократа“, від 1 жовтня 1916 р. стаття „Підсумки дискусії про самоозначення“, вона текстуально має такий вигляд:

„Діалектика історії така, що дрібні нації, безсилі як самостійний фактор у боротьбі проти імперіялізму, відіграють ролю, як один з ферментів, одна з баціл, які допомагають виступленню на сцену правдивої сили проти імперіялізму, — іменно соціалістичного пролетаріату“.

„Справедливий“ і „непідкупний“ Ільїч завше чудово запримічував „ферменти“, „баціли“, щербини. Із самим лицарським виглядом він підбадьорує „бацілу“ допомогти виходові „правдивої сили“. Для цього він іде по стежках Герцена і з сумною міною повторює його „гіркі слова“ про сором признаватись до росіян. Він не може винести „знущання з пригнічених націй“. Він обстоює „найзаконніші домагання українського народу“. Він за вільну спільку великоросів і українців, за добровільну злуку в одну державу „двох народів“. Він зачухує Кавеньяком...

У всіх його виступах, виказах, висновках нема ані краплинки чесноти, щирости, а є одна гола й груба демагогія, прикрита, наче фіговим листком, „діалектикою“, яка виставляється як марксистська.

Дрібні нації треба використати для виходу „правдивої сили — соціалістичного пролетаріату“. Російський пролетаріат слід використати для виходу „правдивої сили“ — західно-європейської робітничої класи..

І найменше задумується людина, яка діє в планетарних розмірах, над тим, що всі ці „виходи“ можуть погубити і дрібні нації, і російський, і західно-європейський пролетаріат.

Вередлива й вигадлива історія допомогла Ленінові за допомогою різних „баціл“ вивести і привести російський пролетаріат до захвату влади в жовтні 1917 року. На руїнах царського імперіялізму був збудований трон Леніна. Як поставились до жовтня дрібні національності?

Офіційні апологети большевизму тепер стараються переконати всіх, що переворот инородці Росії зустрінули з співчуттям і радістю. На XII зїзді Російської Комуністичної Партії п. Сталін пропонував делегатам не забувати, що „коли ми з розгорненими прапорами йшли проти Керенського і тимчасового уряду, то, між иншим, через те, що там, за спиною, ми мали довіря тих пригночених народів, котрі чекали визволення від (!) російського пролетаріату“.

Ця зазва дуже подобалась деяким російським демократам, як п. ні Кускова, котра підписується обома руками під словами Сталіна і зі свого боку *) підтверджує, що ліпше за Сталіна пояснити те, що іменно національні антагонізми привели до панування большевиків — тяжко. „Жаден фактор, пише вона, не мав мабуть такого великого розкладаючого державу значіння, як фактор національний, як ці відбіжні сили, які тягнули кожна в свій бік. Росія в минулому зуміла так остогиднути цим нєродностям, що вони зразу ж стали стреміти не до її оновлення, а до відділення від неї, цеб то фактично до її розкладу“.

Звичайно, правда, що Росія за минулий час остогидла нєродностям, але цілком невірно неначе б то

*) „Дні“ ч. 445 від 25.IV. 24 р. стаття „Где Рассія“?

народности зараз же стали її розкладати і ще більш невірнo, наче б то ці народности „за спиною” большевиків висловили їм довіря. Краєвий зв'язок большевиків з анархією вже давно запримітили народности.

Їх клятвені запевнення, що вони з голки зроблять слона, їх підтримка найнеможливіших домагань розбещених солдатів примусили національнoсти бути уважними та призириливо відмежуватись від „добродійників”.

Сталось зовсім инше. Національнoсти помалу перестали вірити „російській демократії”, з приходом якої до влади вони сполучали радiсні перспективи. Найкоректiші побажання з роздражненням відкидались. Навіть фінляндці через особливу делегацію, складену з заступників всіх політичних партій, домагались лише поширення своєї автономії. Здається, не було жадного випадку бойкоту національнoстями виборів до всеросійських установчих зборів. Хіба захват большевиками в центрі влади не зустрів скрізь на окраїнах упертого спротивлення? Роки пройшли поки комуністам тут вдалось „розгорнути прапори”. Хай пані Кускова згадає, з якою холодністю була прийнята пригніченими нероднoстями поспішно оголошена через тиждень після жовтневого перевороту „деклярація прав народів Росії”. Як скептично ставились вони до урочистого затвердження деклярації про те, що політиці: брехні, нападків і пров'кацій вже покладений кінець і „від нині вона повинна бути замінена відкритою і чесною політикою, яка веде до повного взаїмного довіря народів Росії”. Не зробили ніякого вражіння й оповіщені деклярацією „засадничі підстави”, якими Совнарком рішив ніби то керуватись. Ні на грiш не вірили, ні „різности й суверенности народів Росії”, ні „праву народів Росії на вільне самоозначення аж до відділення і створення самостійної держави”, ні „скасуванню всіх і всяких національних і національно-релігійних привілеїв - обмежень”, ні „вільному розвоєві національних меншостей і етнографічних груп, які заселяють територію Росії”.

Не національні антагонізми привели до царю-

вання большевиків, а большевики на завжди відштовхнули народности від Росії через те, що в останній не оказалось ніяких сил демократичних і соціалістичних, - які побороти б присяжних інквізиторів од соціалізму. Інший демократ п. Станкевич у книзі „Судьби народів Росії“ не погано малює тодішні настрої „инородців“.

Ось що він каже:

„Стремління звільнитись од страшної загрози спільного існування з гинучим кольосом з падаючою додолу великою державою, бажання за всяку ціну звільнитись од опіки, впливу дикунських експериментів і примусової соціалізації нової влади, котра була страшнішою за русифікацію.. привели до того, що в хвилину загибелі Росії, народи, які жили під її гокровом, відчували полекшення і заспокоєння. Сучасне було так грізне й нестерпне, що всяка зміна здавалась зміною на краще“.

Безперечно большевики були „страшніші за русифікацію“. За вісім місяців, що тяглась лютнева революція, бували гострі суперечки між національностями, які виславляли домагання в межах цілком можливих і приємних для центру, але самоозначувались і утворювали „самостійні республіки“ різні Царавококшайські, а Україна, Білорусія, Литва, Латвія, Грузія й інші порвали попередю зі Смольним інститутом*), а в 1918 р. і з „Росією“, як тільки большевики приступили до здійснення першої точки популярної своєї програми: „негайний мир, хліб і воля“.

Переговори в Берестю-Литовському вилили на країну цебер комуністичного гною і наочно показали всім, а народностям зокрема, що „в ім'я ссасіння Москви російські комуністи віддали на заклання, на плюндрування і грабунок імперіялістам німецьким, австрійським і турецьким „свої окраїни“. На словах запекла боротьба з імперіялізмом, на ділі плазування перед ними. Яке ж довірря, коли на-

*) Місце осідку в Петербурзі большевицької Ради Народніх Комісарів. М. Г.

віть воно де небудь і як небудь виявилось, до цих дворушників соціал.зму?

В Берестю Литовському великодержавність світових визволителів виявилась у всій своїй голизні. Безсоромно розпоряджуючись долею й майном „суверенних народів Росії“ на перекір волі великої більшості рад — цього слухняного й безголосого знаряддя в руках большевиків, — рад, які насілились з приводу поспішного, „похабного“, „без читання підписаного“ миру підняти протестуючий голос, комуністи виграли одну привілею для великоросів: дістати мир на своїй території, скинути всякі турботи про війну, приступити до давно очікуваного розділу землі та почати помаленьку комплектувати боездатну армію. Окраїни в цей час були окуповані. Тут багнет завойовника писав не двохзначний декрет. Добро вивозилось за кордон. Повстання не спинались, населення осуджене було на фізичне нищення, а місцева влада на безсилля. В цей то час народности і виявили відбіжність. Большевики поспішили оголосити нову декларацію — прав працюючого й експлуатованого народу (13.I.1918р.). Вони проголосили, що радянська російська республіка утворюється „на підставі вільної спілки союзних націй“, як „федерація радянських національних республік“. Оскільки нам відомо, жадна національність, за винятком великоросійської, не брала участі в цій „спільці союзних націй“. Здається, навіть Стучка, президент радянської Латвії, який сидів у Петрограді, не записався до „Спілки“ *).

*) Уряд Укр. Центр. Ради — Генеральний Секретаріат — у грудні міс. 1917 р. зробив останню спробу утворити центральний федеральний уряд із представників усіх тих республік і автономних країв, що утворились на території колишньої Рос. Імперії. З цією метою до урядів усіх цих республік і країв надіслана була спеціальна нота з пропозицією утворити на федеративних основах однородно-соціалістичний уряд.

Нарівні з іншими урядами ця нота була надіслана і Раді Народних Комісарів у Петербург, бо Центр. Рада стояла на тому становищі, що большевицька Рада Комісарів не є всеросійський уряд, а є тільки уряд великоросій-

III.

Большевики зробили жовтневий переворот в деяких мійських центрах Росії. Як відомо, найбільш значну й компактну масу мійського населення має Великоросія. Головним чином з її мійських центрів вони стали розповсюджувати свій вплив у бік окраїн шляхом горожанськ і війни, яка потроху посувалась вздовж ліній залізниці! Де в цих центрах далекозорий Сталін добачив у себе „за спиною“ пригнічені

ський.

Большевики ж, навпаки, уважали себе за законних спадкоємців російських царів (про це Х. Раковський, делегат РУФСР для мирових переговорів з гетьманським урядом, заявив на одному із засідань мирової конференції) і через це вони мали претензію бути владою всеросійською. Замість того, щоби прийняти пропозицію Генерального Секретаріату, большевики послали проти УНР свою червону армію.

Таким чином перший „багнет завойовника“ на Україні був багнет московського червоного імперіяліста. А разом з тим у Бересті-Литовському большевики „безсоромно розпоряджались долею й майном“ України та віддавали її „на заклання, на плюндрування і грабунок імперіялістам німецьким і австрійським“.

Рятуючи долю, добро і волю українського народу, Укр. Центр. Рада відмежувалась од Росії, проголосивши 22 січня 1918 р. незалежність УНР., а безпосередніми переговорами з центральними державами вона змагалась заключити мир на умовах, можливо більш вигідних. В значній мірі їй це вдалось досягнути.

Однак, скоро після цього на Україні замість багнета червоних московських завойовників - імперіялістів, явився багнет чорно-біло-червоних німецьких імперіялістів, які брутальною силою розігнали революційний парламент України — Українську Центральну Раду, а на її місце поставили свою маріонетку, ваіменувавши її „гетьманом всея України“. Німецький багнет „писав декрети“ на Україні аж до того часу, коли український народ у листопаді 1918 р. повстав проти насильників під проводом Директорії УНР., а в грудні вигнав з України і німецьких імперіялістів, і їхнього попизача — гетьмана.

Але тут знов на українську землю посували з півночі орди московських завойовників з пятикутними червоними зорями на шапках і з тавром Каїна на чолах. Під тяжким їх ярмом Україна стогне аж до цього часу. М. Г.

народности з довір'ям на устах до комуністів - про це одному Алахові відомо. Але цілком певно, що скоро після жовтневого перевороту національності нетерпляче чекали, як невдало висловився п. Сталін, „визволення від російського пролетаріату“. Почався, як констатує І. п. Станкевич, „розпад старої Росії“ — „національності самоозначились і відділились“. Але розпад цілком не відповідав цілям п. п. комуністів. Під час агітації можна було патетично проklamувати: „чим вільнішою буде Росія, тим сильніше потягнуться до союзу з нею інші нації, тим менше буде тертя, тим рідше будуть випадки дійсного відділення, тим коротче буде той час, на котрий деякі нації відділяться“. Під час „затвердження пролетарської диктатури“ воля й інші буржуазні забобони були викинені в помийницю історії. Диктатура — це „залізна мітла“. Коли зовнішній ворог в середині 1917 р. загрожував „революційним окопам“ — більшовики уважали „негайне самоозначення аж до відділення“ за надзвичайно доцільне і своєчасне. Вони були тоді більше католиками, ніж сам папа римський. Вони були в сто разів більш радикальними, ніж пригнічені народности. Після жовтня, з кінцем політичної брехні, провокації і нападків та наступлення золотого віку „одвертої і чесної політики“ народности, які не бажали добровільно влізти в прскрустове ложе примусового соціалізму, насильно екидались у комуністичний рай. Більшевицьке автодафе оправдується найвищими цілями ленінізму. Нарешті небажання народностей ввійти в російську федерацію більшовики легко пояснювали інтриганськими каверзами контр революціонерів.

Один із найбільше жвавих більшовиків розрізняв своім гострим зором „стратегічну задачу контрреволюції“.

Ця „задача“ полягає в тому, щоб „підняти відсталі окраїни проти зарвавшогося“ центру, зручно граючи на слабих струнах дрібно буржуазно-національної психології; підбурити відстале і особливо иноплеменне село, яке не бачило ще національної волі, проти міських чужинців” *).

*) І. Сафаров: Національний вопрос і пролетаріат. Петроград 1922 ст. 156.

Щоб заладити дуже вже впадаюче у вічі протиріччя між проголошеним для національностей „повним“, „вільним“, демократично-соціалістичним“, „без примусу“ правом бути ковалем свого щастя та будувати власну державу, і заганняням червоноармійцями киями у „Спілку союзних націй“, — большевики зліпили відповідне пояснення.

В загальних рисах воно зводиться до примітивних большевицьких міркувань: недержавним націям, вірніше їх керуючим елементам, прийшлося вибрати або імперіялізм, або міжнародню пролетарську революцію. Дрібна буржуазія не схилилась приймати на себе все ризико і весь тягар боротьби з імперіялізмом. Навпаки, в угоді з ним вона бачила забезпечення державної самостійності. Пролетаріят же пригнічених націй „зразу“ підхопив лозунги радянської влади і скрізь виступав на боротьбі за пролетарську диктатуру, проти власної буржуазії й імперіялізму. Отже класова боротьба із області національних взаїмовідносин була перенесена в площину інтернаціональну. При цім все ж таки прийшлося засвідчити, що „лише серед одсталіх селян і патріархально-селянських націй жовтнева революція на початку зустрінулась з більш-менш єдиним (проти большевиків, Г. А.) фронтом*). Ніби-то в Російській Імперії були якісь інші нації!! Диктатура пролетаріату у Великоросії має, згідно з большевицьким катехизмом, „повне право“ втручатись у внутрішні справи всіх держав на просторі всього світу. Через це пролетаріатові пригнічених націй — хоч би він складався з одних плачених агентів Москви - дається „братерська поміч“ що-до скинення своєї буржуазії та „Самоозначення“ по тій схемі, яка найбільш є бажаною для большевиків. Коли-ж „самоозначення“ здійснюється, то комуністи „селянські і патріархально-селянські нації“ негайно переводять в розряд „краси і гордості“ пролетарської революції! „Самоозначення“ ж полягає в організації „системи рад“.

Натяки на цю вже цілком большевицьку теорію

---

*) Там же ст. 68, 69.

щедро розсипані по безмірно-великій комуністичній державній макулатурі. Але тоді виходить, що нації діляться на дві частини: буржуазну і пролетарську.

Чи не слід тоді буржуазне гасло „право націй на самоозначення“ одверто замінити на цілком пролетарський принцип?

Цей обов'язковий, навіть для душевно-хорих людей, висновок давно примушував ніяковіти декотрих „ортодоксів“ — комуністів. Особливо тяжко їм було перетравити те, що після визнання самоозначення націй ніяк не можна обійти „демократизму“, щоб-то принципу більшості, котрій мусить підлягати меншість, обстоюючи в рамках законності свої права. Ріжноманітні викручування хитро-мудрого Леніна їх не задовольняли. З другого боку „розгортання“ етапів горожанської війни по колі окраїнних областей колишньої Російської Імперії доказало, що гарматні гранати нібито не відповідають попередженням Енгельса, який сорок років тому заявив: „переможний пролетаріят ніякому чужому народові не може накидати жадного ошасливлення, не підкопуючи тим своєї власної перемоги“.

І „загремів бій“.

На VIII зїзді Р.К.П. хвилювався Бухарін, доповнюючи свою „Азбуку комунізму“:

„Що таке нація? В строго науковому розумінні це є (слухайте!) цілість усіх класів (правильно!), це не є пролетаріят або буржуазія, а є і пролетаріят, і буржуазія (дуже добре!). Поняття нації містить у собі всі класи даного суспільства. Через це, оскільки ми взяли курс на диктатуру пролетаріату, ми не можемо, мені здається, виставляти гасла права націй на самоозначення. Кожен скаже: коли ви говорите про право націй на самоозначення, то тим самим ви визнаєте також фіктивну так звану „волю націй“, яка звичайно здійснюється не инакше, як через запитання так званого „всього населення“, в тому числі і пануючих класів, або в установчих зборах, чи парламенті, скликаному на основі загального, рівного, безпосереднього й таємного голосування і складеному в першу чергу

із представників пануючих класів" *).

Бухарін запропонував формулу „самоозначення трудящих класів кожної національності“, а „право націй на самоозначення“ він милостиво допускав для кольоній, „для готентотів та бушменів, негрів, індусів та ин.“.

Як завжди Бухарін почав на здоровля, а кінчив за упокой. Справити й доповнити його взявся п. Пятаков, якого через цілком зрозумілі причини взяв сумнів щодо комуністичних якостей трудящих мас: —

„Чи можемо ми допустити — з обуренням питає він, — щоб форма існування пролетарсько-селянської України могла сзначатись виключно і незалежно трудящими масами України? Розуміється, що ні“ **).

Він обстоював шлях строгої пролетарської централізації, „без жадних уступок“ праву на самоозначення. Особливо ж перенявся він патосом тоді, коли підійшов до інтернаціоналів. Він надзвичайно виразно показав те, що інші більшовики ховали як секретну хворобу.

„У II Інтернаціоналі кожна партія пролетаріату, який бореться, в різних країнах самостійно означала лінію свого поступовання, форму своєї боротьби та форму своїх взаїмних відносин до інших партій. Тепер, коли ми будуємо бойовий Інтернаціонал диктатури пролетаріату, неможна допустити, щоб пролетаріат окремих націй міг і мав право самостійно і незалежно означати свою долю, свою лінію поступовання, чи зв'язок з останніми частинами робітничої партії, які повстали до боротьби“ ***).

Його добре зрозумів оренбуржець Суниця, який заявив: „принцип права на самоозначення треба відкинути не тільки щодо буржуазних націй, але й щодо пролетаріату окремих націй“ ****).

*) Стенографічний звіт VIII зїзду Р. К. П. Москва 1919 р. стор. 40-41.

**) Там же ст. 68, 69.

***) Там же ст. 68, 69.

****) Там же ст. 75.

А Риков, який тепер уместився на опорожненому креслі Леніна, „з погляду Совнархоза“ одкидав право на самоозначення, основуючись на необхідности господарської централізації.

Ці виступи дуже характеристичні. Большевики докотились до явного абсурду; цей абсурд був словесним проявом того невидного для сторонньої людини фундаменту, на якому побудована в дійсности бридка й незграбна будівля большевизму. Строго централізована партійна організація, яка складається із фанатиків-змовників, ось уже кілька років накидає окремим країнам і цілому світові плян регламентованого громадського життя. Для чого потрібне „виявлення волі“, коли „директива“ партії наперед усе передбачила, розділила і вимагає тільки сліпого послуху Бухаріним та Пятаковим, щоб скрізь насаджений був комуністичний добробут.

Престолінійні та недоумкуваті Суніці перемішали всі Ленінівські карти. Смертному не годиться знати тайни богів. А ця тайна проста як палець: використати бацілу для виступлення справжньої сили. І Ленін подражнено вичитав своїм опонентам на тому ж зїзді.

„Пошкреби иншого комуніста і знайдеш великоросійського шовініста“ — ткнув він просто в груди Рикова. Ленін не передбачав, що цей великоросійський шовініст, з приліпленою до нього атестацією, скоро стане головою Совнаркома. Пятакова Ленін назвав просто дитиною.

Про Бухаріна Ленін сказав, що той, уважаючи бажане за дійсне, хоче визнати самоозначення трудящих, цеб то того, чого нема ще нігде „крім Росії“, але забуває брати на увагу те, на якому ступні стоїть данна нація по шляху від середньовіччя до буржуазної демократії і від буржуазної демократії до демократії пролетарської. На цьому шляху у большевиків багато кривульок. Право на самоозначення націй сприяє самоозначенню трудящих. Треба вибити з рук зброю у буржуазії, яка покликують на совітське великодержавництво.

Власне в цьому „сприянні” і закопана собака.

Огож, на думку Леніна, в Росії самоозначення трудящих є вже довершений факт. Ріжні там Англії, Німеччини, Франції то що блукають ще десь у болоті переходу від середньовіччя до буржуазної та від буржуазної до пролетарської демократії. А Росія вибилась уже на шлях до соціалізму.

Тут виникає питання: трудящі самоозначились; форми державного існування національностей Р.С.Ф.С.Р. вирішені, бо існують окремі радянські республіки. Чи не означає це, що й Російська Комуністична Партія, в свою чергу, повинна була б зорганізуватись на основі федерації самостійних комуністичних партій?

Тут уже цілий VIII зїзд Р.К.П. однозгідно відповів: о, ні! — потрібна єдина централізована партія, з єдиним Центральним Комітетом, який має керувати всією роботою партії по всіх частинах Р.С.Ф.С.Р. „Всі рішення Р.К.П. та її керуючих установ безумовно обов'язкові для всіх частин партії незалежно від національного їх складу”.

Неповоротним Суницям цього й треба було. Не розбираючись у діалектичних лябіринтах, вони прагнули керувати „всіма частинами Р. С. Ф. С. Р.” Єдина організація партійна приписує щось українському, латиському, білоруському чи литовському обласному комітетові, а цей останній, „безумовно” підлягаючи партійній дисципліні, слухняно переведе — коли це буде наказано — хоч і верблюда через ушко голки.

Читачеві відомо, що й самому Ленінові не можна було жити без слухняної „в усіх частинах Р.С.Ф.С.Р.” і всьому світі організації. Відповідь VIII зїзду Р. К. П. була ним продиктована цілком; але й Суницям він зробив де які уступки...

„Єдині нації” являються здобичею імперіялістів. Це терпливо довгі літа Ленін вбивав у п'якатовські голови. Невжеж комуністи так-таки нічого й не робитимуть для визволення жертв світових акул? — міркували собі оренбурзькі сатрапи.

— Розуміється, зробимо, — заспокоював їх Ленін. „Як що ми воюємо з Вільсоном, а Вільсон обер-

нув маленьку націю у своє знаряддя, то ми говорим: ми побороєм це знаряддя”.

Суніці поїхали із зїзду в найкращому настрої. Вони зрозуміли, що ті нації, які не з большевиками, треба силою очистити від „Вільсонщини”.

Скоро наспіла нагода повоювати з „Вільсоновим знаряддям”. В лютому місяці 1921 р. російська червона армія зо всіх боків оточила незалежну Грузію, з якою перед пів-роком Р.С.Ф.С.Р. підписала дружний і мирний договір. Будучи в кілька разів чисельно більшою за грузинське військо, російська червона армія перемогла його, і над Тіфлісом замаяв большевицький прапор.

Що Грузія була „знаряддям Вільсона”, цим можна було дурити голови російським Суніцям; але соціалістичний світ обурений був фактом зрадницького нападу на Грузію і після окупації „соціал-демократичної селянської республіки”, як назвав Грузію К. Каутський, змінюється і його відношення до большевиків *).

IV.

Напад на Грузію та окупація цієї демократичної держави, на чолі якої стояли соціал демократи — мен-

*) В інтересі історичної правди треба зауважити, що соціалістичні партії Зах. Європи не відразу запротестували проти нападу на Грузію, хоч імперіялістичний характер збройного нападу на сусідню демократичну державу і мілітарної її окупації був цілком очевидний. Не було протестів з їх боку і тоді, коли московські червоні імперіялісти розпочали війну та окупували Україну. В той час фальшива слава большевиків, як „визволителів пролетаріату” туманяла голови великому числу зах.-європ. соціалістів, хоч правда, визначніший соціалістичний теоретик і ветеран К. Каутський одразу дав їм належну оцінку.

Потроху туман цей розсипався і з-за нього ясно виступили контури дійсної постаті московських большевиків з їх жахливо й разом з тим карикатурно - перекирвленою соціалістичною фізіономією та їх дикунським ганебним поєтуванням.

Тепер соціалісти знають уже природу московського большевизму і починають відповідно до нього ставитись. М Г.

шовики, надзвичайно дискредитували большевиків. Їх запевнення, що в Грузії стався внутрішній переворот, було спростовано самими ж грузинськими комуністами. На конференції трьох Інтернаціоналів у Берліні, пан Радек отверто заявив, що радянській Росії абсолютно потрібні були нафта та порт Батум, як ворота для центру нафтової промисловості — Баку. Устами офіційного представника III Інтернаціоналу необережно були зазначені явно - імперіалістичні завіхання, що пильно ховалися до цього часу під сміття голосних соціалістичних фраз. Жадної принципової різниці не було між стремлінням червоного та білого імперіалізму. Брутальним способом знищивши право Грузії на самоозначення, большевики побачили, що західно-європейська демократія, і в першу чергу II пролетаріят, починають губити останні крихти симпатії, та деяке довірря, що існувало у них до визвольного покликання російських комуністів.

Потрібно було як найскорше з'ясувати справу. За це взявся пан Троцький. Він видав цілу книгу *) для з'ясування числених причин окупації Грузії, але не спростовував при цьому завойовницької ролі червоної армії. На окремому прикладі Грузії він хотів досягти „найбільшої конкретности“ та показати „учинок основних сил епохи“.

Звичайно, що п. Троцький не міг не визнати,

---

*) „Поміж імперіалізмом та революцією“ В-цтво „Новий мир“ Берлін 1922 р. Про комуністичну мораль цей пан пише: „Ми наших ворогів ненавидимо чи ставимось до них з призиством... бемо чи обдурюємо... та і тоді, коли йдемо на згоду, не відчуваємо напливу любови, яка все прощає“. „Але, — зазначає він, — неможна брехати масі (!) та обманювати її щодо мети та методів її власної боротьби“. [стор. 66, 67]. Мабуть через це високопоставлений автор на 136 сторінках дрібного стислого шрифту без перерви бреше „масі“ про Грузію, пересмикуючи даними, замовчуючи одне, перебільшуючи друге, не маючи огида до найпаскудніщих пльоток чорносотенної преси. Про причини окупації не тяжко собі уявити по слідуєчому класичному зразку: „можна сказати без перебільшення, що меньшовицька Грузія витворила врангелівську армію (курсив п. Троцького, стор. 75). Шрим. автора.

що право націй на самоозначення є „засаднича формула демократії для пригнічених націй“.

Цю формулу п. Троцький з ласки своєї визнає — більшовики „підтримують“; Троцький лише трошки виправляє Леніна; „для нас національне самоозначення було та залишається історично - неминучим у багатьох випадках (!) ступнем до диктатури робітничої класи“. У багатьох, але не в усіх випадках!

Але чим є самоозначення націй для імперіалістичної буржуазії? Несподівано, всупереч уже твердо висловленій тезі Леніна про те, що імперіалізм зберігає дрібні нації у своє знаряддя, п. Троцький доводить, що цей принцип несе з собою гостру та безпосередню небезпеку „розпаду буржуазної держави, чи відділення колоній“. „Стремління до всесвітнього поширення торгу за рахунок сусідніх народів, боротьба за поширення колоніалізму і могутності за панування морями — імперіалізм — попадало що далі то все більше в непримириме протиріччя з сепаратистичними національними тенденціями пригнічених народів“.

Не підтримуючи самоозначення як „ступінь“ до диктатури пролетаріату, — чи не ризикують більшовики, що „безпосередня та гостра небезпека розпаду“ почне загрожувати і державі, де є диктатором „робітничий клас“?

Троцький передбачає це запитання і мистецьки малює:

„Пригнічені народності мусять одержати можливість розправити свої члени, які набрякли під ланцюгами капіталістичного примусу... Але господарська неспроможність окремих національно-державних клітин, ізолюваних між собою... виявиться вже на другий день після народження на світ кожної нової національної держави“.

Алеж цю неспроможність „національно-державних клітин“ може помітити і використати також й імперіалізм? З часу Лясалю доведено, що „слуги реакції не балакуни“. Невжеж імперіалістичні керівники дурніші за п. Троцького?

Та й на це Троцький відповідає, що господарсь-

кий розвиток сучасного людства має глибоко централістичний характер. Капіталізм витворив засадничі передумови для планового господарства в світовім масштабі. Отже тут ми починаємо ознайомлюватись з „учинкованням основних сил“.

„На мові капіталістичного хижацтва та розбою знаходить свій вираз основна проблема нашої епохи: установлення залежності поміж господарством всіх частин світу та збудування в інтересах всього людства гармонічної світової продукції, в основі якої лежить принцип найбільшої економії сил та засобів. Це є проблема соціалізму“ — пише з натхненням п. Троцький.

Добре. В господарській сфері імперіалізм похижацьки та розбійницьки робить те, що соціалізм Троцького провадить в „інтересах всього людства“ хоч нам до цього часу здавалось — Бухарін міг би просто плістично це довести, — що „людство“ большевиків не цікавить, але ми повіримо високому ідеалові Троцького „гармонічної світової продукції, в основі якої лежить принцип найбільшої економії сил та засобів“. Якимиж методами він думає провадити в життя „завдання соціалізму“? Адже ж мета та засоби органічно зв'язані між собою. Та в даннім випадку п. Троцький є прямолінійний не гірше заслуженого старого вояки. Під час диктатури робітничого класу — по Троцькому — вже силою законів революційної стратегії в процесі громадської війни в протилежність національному сепаратизму розвиває глибоко-централістичні тенденції, що в дальшому цілком відповідають потребам планового соціалістичного господарства“.

Дуже тонкі міркування! Господарський централізм іде при допомозі диктатури пролетаріату до знищення національних сепаратизмів, всі дрібні держави призначені до зникнення відповідно до „потреб планового соціалізму“. Отже національно-державна клітина не була окупована, завойована, насильно знищена, але розчинилась, подібно як сіль у воді, у глибоко-централістичних тенденціях робітничого класу, а це покривається з „інтересами всього людства“.

Та п. Троцький зовсім не хоче ховати, що доля

Грузії вже призначена, як рівно й іншим ново-збудованим державам.

„Як довго буде тягнутись період самозадоволення національної незалежності Фінляндії, Чехословачії, Польщі та інших — погрожує він — це залежить перед усім від загального ходу розвитку соціальної революції”.

Таке упрощення розуміння місії робітничої класи на практиці могло повести за собою безсоромний та брутальний напад на слабу та безпорадну Грузію.

Але спроба розрахуватись з Польщею та зробити її жертвою законів „революційної стратегії” коштувала п. Троцькому досить дорого. Наполеон XX-го віку, як називають п. Троцького не в міру віддані комунізму „специ” російського генерального штабу, поніс найганебнішу поразку від Польщі, національному „самозадоволенню”, якої він дав багату потраву. Та й чи не пали Троцькі своїми періодичними войовничими вигукуваннями „вперед, червоноармійці, на Варшаву” сприяють розвиткові та закріпленню шовіністичних настроїв в осередку польської нації?!

Культивуючи „соціалістичний” імперіялізм, витрачаючи на свої підприємства величезні матеріальні засоби та не шкодячи при цьому життя десятків тисяч людей, п.п. більшовики лише продовжують та поновлюють традиції царського імперіялізму. Останній не раз одягався в тогу „оборонця” пригнічених слов'ян, обережно підкрадаючись до смашного пирога — Балканського півострова. Похід „білого цяря” в Закаспій та Туркестан ідейно підготовлявся ще в 70-х роках минулого століття, як акт „визволення” нещасної Індії з англійських лещат. Далекосхідна екскурсія була оправдувана вищими господарськими міркуваннями, не гірше за Троцького, в „інтересах всього людства”. До комунізму, правда, російські царські державні діячі не додумались. Найбільш помітні з них, за совість віддані „престолу та батьківщині” на зразок покійного Столипіна, могли лише наслідувати „залізного канцлера” Німеччини — Бісмарка. Столипін не раз заявляв себе як прихильника (напр. в думських промовах) дер-

жачного соціалізму. Коти Леніни та Троцькі по зруйнованих та забруднених кров'ю сходах царського трону дійшли до „самодержавія", вони удосконалили сталінський державний соціалізм до розмірів, які ніколи навіть не снилися бувшому саратовському сатрапові. Їм допомогло те, що вони довгий час крутились у міжнародних соціалістичних колах та придбали собі реноме найрадикальніших соціалістів. Обдуривши російських селян та робітників, п. п. Троцькі перетворились у жорстоких диктаторів, які „постановили" цілий світ покорити собі „під нозі" та підняти темну фанатичну Азію проти Європи *), одягнувши при цьому на свої голови червону чалму ісламу.

Але панує час, а не царі. Чад пройшов та вже нікому не потрібно було „шкрябати" комуністів, щоб виявити самодержця. Вони самі про це почали плакати.

На XII з'їзді Російської Комуністичної Партії референтові про національне питання п. Сталіну довелося „з жалем" визнати, що великодержавництво звисло собі міцне кубло в керуючих радянських колах. Великодержавництво перешкоджає „виявленню та переведенню класової суті" національного питання з погляду „передового авангарду" робітничої класи—комуністів: утворити контакт поміж пролетаріатом бувшої пануючої нації та селянством бувших пригноблених націй. Великодержавництво перешкоджає забути минуле та усунути недовір'я до всього російського.

Великоросійський шовінізм, згідно зі спостереженнями п. Сталіна, міцно закорінився по радянських установах та партійних організаціях; він блукає по всіх закутках радянської федерації. Безформний, без обличчя він повзе крапля за краплею, просякає до очей і ушей, міняючи поволі дух і душу радянських робітників.

Як на батьків великоросійського шовінізму п. Сталін киває на „сменовеховців". Це вони хочуть, мовляв, мирним шляхом досягти того, чого не вдалося

---

*) Про східну політику большевиків я готую окремих реферат. Прим. автора.

Денікіну досягти зброєю: збудувати „єдиную невідому Росію“. Грунт для „сменовеховців“ угноє славетний Неп.

Окрім того від диктатури пролетаріату відштовхуються „важкі резерви революції“ на заході та на сході — селянський тил націй, — які складають опору імперіялізму; їх потрібно втягнути до орбіти впливу радянської влади. Їм потрібно на практиці довести, що ради — одинокий для них якор порятунку.

Та п. Сталін внесе на зїзді пропозицію: перед усім пам'ятати, що приєднання до спілки радянських республік має рацію лише при добровільності та рівності народів. Лицеміро ележно він співає, наслідуючи свого вчителя Леніна.

„Жадне об'єднання народів до одної держави не може бути тривалим, коли в самому ґрунті цього об'єднання нема повної добровільності, коли даний народ, коли самі народи не бажають об'єднання“.

Приклад Грузії *) надзвичайно показний щодо добровільності приєднання до спілки радянських республік.

Сталін сам добре знає ціну „добровільності“. Тому він переважно зупиняється на трьох засобах, що можуть розкрити жорстокі серця — „резервів революції“. 1) Необхідно, щоб радянська влада була інтернаціональною, і для цього не лише школи, але й всі установи, всі органи, як партійні, так і радянські, крок за кроком слід націоналізувати, аби вони провадили працю мовою зрозумілою для населення; 2) потрібно конструювати комісаріати спілки республік так, щоби „основні“ національності мали там своїх людей та 3) потрібно мати такий орган, який би йшов на зустріч потребам усіх, без виключення республік та національностей. Такий орган був би барометром в руках сучасних правителів на сході Європи.

П. Сталін заздалегідь запобігає можливі докори, що запропонований ним спосіб управління невідладистий та незручний. Але ж „прості“ способи управління ви-

*) Та й України також. М. Г.

кликають непорозуміння, що переходять у конфлікти, а конфлікти — в повстання, які вже доводиться ліквідувати силою. Його ж, Сталіна, проєкт дає, мовляв, можливість точно передбачати всюди найдетальніші зміни, всі умови життя серед селян, „націоналів“, іногородців, росіян; дає вищим органам „ряд барометрів“, які допомагають угадувати та брати на увагу всякі відхилення, а тим самим запобігати басмачество, бандитизм, Кронштадт та інше.

Проєкт Сталіна довів до утворення С. Р. С. Р. та до „націоналізації“ України, Грузії, Білорусії та ін. До цієї „націоналізації“ сміливо можна прикласти слова п. Станкевича: вона, страшніше навіть за русифікацію. „Її мета“ — полегчити криваву працю Чеки, яка при допомозі „барометрів“ легше зуміє зтримувати море невдоволення, котре все більше розливається поміж робітників, селян, національностей, що знаходяться по той бік червоної смуги, за радянськими ґратами.

* * *

*

Наше коротке досліджування про відношення большевиків до національного питання закінчено. Мимохіть нам доводилось бути схематичними, більш звертати увагу на загальне, а не на окремі явища.

Для большевиків національне питання, право націй на самоозначення є лише принадою, якою вони готові скористуватись для досягнення влади, переважно централізаторсько-деспотичного характеру, а одночасно з тим найменше виявлення національного життя вони оскаженіло топчуть своїми комуністичними чобітьми.

Знівечивши найвищий ідеал людства — соціалізм, вони надали йому подобу аракчєєвських стайнів, а право націй на самоозначення перетворили в засіб пригнічування національностей.

Але большевизм зникне як важкий нічний кошмар.

Національності ж на сході Європи, які вже пре-
кинулись до самостійного, незалежного життя, скоро
сминуть з себе гробову плиту, що її навалили на них
московські комуністи.

Прага, травень 1924 р.

ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ.

Стор.	рядок	надруковано:	повинно бути:
	зв. зн.		
11	— 5	тільки	тільки
17	4 —	доцільність	довільність
23	20 —	проморгани	проморгали
26	3 —	Краєвий	Кревний
27	— 9	ссасін-	спасін-
32	— 17	Н	На
36	— 7	розсипався	розступився
37	10 —	сміття	сміттям
40	— 17	шкодячи	шкодуючи

ВИДАННЯ ЗАКОРДОННОЇ ГРУПИ У. С.-Д. Р. П.

1. К. Каутський. Соціалізація і робітничі ради.
2. А. Паннекук. Марксизм і Дарвінізм.
3. К. Каутський. Диктатура пролетаріату.
4. G. D. H. Cole. Гільдовий соціалізм.
5. К. Каутський. Від демократії до державного рабства.
6. О. Бауер. Аграрна політика.
(Всі шість книжок у перекладі М. Галагана).
7. Г. Айолло. Большевики і національне питання.

• _____

